

Пригоди Саїда

Вільгельм Гауф

За часів Гаруна аль-Рашида, повелителя Багдада, жив у Бальсорі чоловік на ім'я Бенезар. Грошей, щоб жити спокійно і в достатку, не займаючись торгівлею або якимось іншим ремеслом, йому не бракувало. Тож коли в нього народився син, він не полишив звичного трибу життя. "Навіщо мені в моєму віці торгувати й наживатися, — казав він сусідам, — хіба не для того, щоб залишити моєму синові Саїду на тисячу золотих більше, якщо мені поталанить, а якщо не поталанить, на тисячу менше? Де двоє ситі, там і третій голодним не буває, мовиться в прислів'ї. Головне, щоб син виріс гарним хлопцем, а решта докладеться". Так сказав Бенезар і справдив свою обіцянку. Він і сина не навчив торгівлі чи якого-небудь ремесла. Хіба що батько не забував читати з ним книги мудрості і, пам'ятаючи, що крім ученості й пошани до старості ніщо так не прикрашає хлопця, як тверда рука і мужність, рано навчив його орудувати зброєю, і Саїд скоро уславився серед своїх однолітків і навіть серед старших хлопців як сміливий воїн, а в їзді верхи і плаванні йому не було рівних.

Коли Саїду виповнилося вісімнадцять років, батько послав його до Мекки вклонитися труні пророка і, як велять звичай і заповіт Магомета, справити молитву й урочисті обряди. Перед від'їздом тато покликав його до себе, похвалив за сумирну вдачу, ще раз прочитав напутнє, дав гроші, а потім сказав:

— Ось що я ще скажу тобі, сину мій! Я не дотримуюся забобонів темного люду. Щоправда, я залюбки слухаю розповіді про фей і чарівників, аби якось збавити час, але я далекий від того, щоб, як багато неосвічених людей, вірити, ніби генії або які інші надприродні сили впливають на життя людей. Але твоя мати, — вже дванадцять років, як вона покинула білий світ, — твоя мати вірила в них так само свято, як у Коран. Скажу більше, одного разу вона, суворо запрягши мене, що я нікому, крім її дитини, не відкрию цієї таємниці, зізналася, що з дня свого народження спілкується з феєю. Я взяв її на глузи, а проте, маю зізнатися, що твоє народження, Саїде, було позначене явищами, що мене вразили. Цілісінький день лив дощ і гримів грім, небо затягнули чорні хмари, і читати, не запаливши світла, було неможливо. О четвертій дня мені передали, що народився хлопчик. Я поквапився у палати твоєї матері, щоб побачити й благословити свого первістка, проте всі її слуги стояли перед дверима і на мої питання відповіли, що нікому невільно входити в кімнату породіллі; Земіра, твоя мати, наказала всім вийти, бо хотіла залишитись сама. Марно стукав я в двері — вони не відчинилися.

Незадоволений, вирішив я зачекати разом з прислужниками, але тут хмари розступилися так раптово, як досі я ще жодного разу не бачив, а найдивовижніше було те, що тільки над милою нашому серцю Бальсорою сяяла небесна блакить, а навколо все затягнули чорні хмари, що їх краяли сліпучі блискавки. Я не відривав очей від неба, тим часом двері в палати моєї дружини відчинились. Я залишив служниць чекати за дверима, а сам увійшов до твоєї матері, щоб запитати, чому вона зачинилася в своїй

опочивальні. Коли я увійшов, на мене війнуло таким сильним ароматом троянд, гвоздик і гіацинтів, що я ніби сп'янів. Твоя мати піднесла мені тебе і показала срібну дудочку на тонкому, як шовковинка, золотому ланцюжку, що висіла у тебе на шиї. "Добра жінка, про яку я тобі вже розповідала, була тут, — сказала твоя мати, — ось що вона подарувала твоєму синочкові". "А, так, значить, ця сама відьма розігнала негоду і напоїла твою опочивальню пахощами троянд і гвоздик, — сказав я, недовіжливо усміхнувшись. — Могла б піднести хлопчикові щось цінніше за дудочку, — хоч би мішок із золотом, коня або ще щось подібне!" Твоя мати заклинала мене не кепкувати з фей, адже вони запальні, і їм до снаги зробити так, що подарунок на щастя принесе нещастя.

Вона була слаба, тому я не став сперечатися і замовк. Більше про цю дивовижну подію ми жодного разу не згадували, тільки за шість років, коли твоя мати відчула, що, хай вона і молода, проте невдовзі помре, вона дала мені ту дудочку і доручила того дня, коли тобі виповниться двадцять років, віддати її тобі, і нізачо в світі не відпускати тебе з дому бодай на годину раніше цього дня. Вона померла. Ось цей подарунок, — правив далі Бенезар, діставши зі скриньки срібну дудочку на довгому золотому ланцюжку, — тобі зараз тільки вісімнадцять, не двадцять років, але я даю її тобі, тому що ти виїдши, а я можу відійти до прабатька ще перш ніж ти повернешся. Я не бачу розумної причини два зайві роки тримати тебе тут, як того хотіла дбайлива твоя мати. Хлопець ти добрий і розсудливий, зброєю орудуєш не згірш за двадцятичотирилітнього, і я вже зараз можу вважати тебе повнолітнім, усе одно, неначе тобі вже минуло двадцять. А зараз їдь собі з миром і в щасті і в нещасті, від якого нехай береже тебе небо, пам'ятай про свого батька!

Так сказав Бенезар із Бальсори, виряджаючи сина в дорогу. Саїд розчулився, прощаючись з батьком, одягнув ланцюжок на шию, засунув за пояс дудочку, сів на коня і помчав туди, звідки вирушав караван до Мекки. Незабаром караван із вісімдесяти верблюдів і декілька сотень вершників рушив у дорогу, і Саїд виїхав з воріт Бальсори, свого рідного міста, яке йому не скоро випадало побачити знову.

Спочатку його розважала новизна подорожі і всяка, досі не бачена всячина, але в міру наближення каравану до пустелі місцевість дедалі більше вражала одноманітністю і втрачала ознаки життя, і Саїдом опанували різні думки, між іншим задумався він і над прощальними словами Бенезара, свого батька.

Він витягнув з-за пояса дудочку, обдивився її зусібіч і врешті-решт приклав до губ, чекаючи, що та видасть голосний красивий звук, але — от так штука! — вона не зазвучала. Він надув щоки і заходився дмухати щосили, але дудочка і не писнула. Розчарований непотрібним подарунком, запхнув він дудочку назад за пояс. Проте незабаром знову замислився над таємничими словами матері. Йому доводилося чути про фей, але ще ніколи він не чув, аби хтось із його сусідів якось спілкувався з надприродними силами. Оповідки про духів зазвичай пов'язували з далекими країнами й давноминулими часами, ось він і вважав, що в наші дні фей не буває, або ж вони більше не навертаються на очі людям і не переймаються їхньою долею. А проте, так

розмірковуючи, він раз по раз виявляв бажання повірити в те таємниче і надприродне, що могло відбутися з його матір'ю, ось тому-то майже цілий день їхав немов уві сні, не беручи участі в балачці супутників, і не звертав уваги на їхні співи й сміх.

Саїд був гарний, хоч у рамку вправляй. Погляд його був сміливий і відважний, рот красиво окреслений, і, попри молодість, у всій його зовнішності була така гідність, яку нечасто зустрінеш у такі юні роки, а та постава, легкість і впевненість, з якою він у повному військовому спорядженні сидів на коні, привертала до нього погляди багатьох мандрівників.

Старому, що їхав з ним поряд, хлопець припав до смаку, і той вирішив розпитати його й дізнатися, про що він думає. Саїд, якого батько змалечку вчив поважати старість, відповідав скромно, зате розумно й виважено, чим вельми потішив діда. Саїд цілий день розмірковував над одним і тим самим, тому розмова незабаром перейшла на таємниче царство фей, і Саїд поставив старому відверте питання: чи вірить той в існування фей, добрих і злих духів, які охороняють або переслідують людину.

Старий погладив бороду, похитав головою і відповів:

— Геть-чисто заперечувати, що таке можливо, не можна, хоча мені до цього дня не довелося ще бачити духів ні в образі гнома, ні в образі велетня, не зустрічав я й чарівників та фей.

Потім старий заходився розповідати Саїдові купу різних історій про чудеса, так що замакітрив хлопцю голову, і тепер той уже думав, ніби все, що творилося при його народженні — зміна погоди, солодкий аромат троянд і гіацинтів, — велика і щаслива ознака; певно, його охороняє могутня, добра фея, і дудочку вона подарувала йому саме для того, щоб хлопець міг подати їй звістку про себе, якщо потрапить у біду. Цілу ніч йому снилися палаци, чарівні коні, духи й таке інше, він справді жив у казковому царстві.

Як на те, вже наступного дня йому довелося переконатись, які марні всі його мрії і сни. Караван, повільно просуваючись, ішов уже більшу частину дня пустелею. Саїд досі їхав поруч зі старим, своїм супутником, як раптом ген-ген на обрії з'явилися якісь темні тіні. Одні сприйняли їх за піщані пагорби, інші — за хмари, а дехто за зустрічний караван, але старий, якому вже не раз доводилося перетинати пустелю, голосно крикнув, що треба вжити заходів: наближається розбійницька орда арабів-кочівників. Чоловіки взялися за зброю й кільцем оточили жінок і крам, усі приготувалися відбити напад. Темна маса поволі сунула на них і нагадувала величезну зграю лелек, яка зібралася летіти в далекі краї. Потім орда стала наближатися чимраз швидше, і ще перш ніж подорожжани встигли розгледіти вершників, озброєних списами, араби зі швидкістю вітру налетіли на караван.

Чоловіки хоробро боронились, але розбійників було понад чотири сотні, вони оточили караван зусібіч, багатьох ще здалеку застрелили із луків, а потім пустили в хід списи. Цієї страшної хвилини Саїд, який увесь час відважно бився в перших лавах, згадав про свою сопілочку, він хутко витяг її, приклав до губ, дунув і... і сумно опустив, — вона не видала ні звуку. Розлютований і жорстоко розчарований, хлопець прицілився

й пустив стрілу в груди арабові, що виділявся серед інших багатим одягом; той захитався й упав з коня.

— Аллах! Що ви накоїли, юначе! — вигукнув старий, який їхав поруч. — Тепер усім нам кінець!

Так воно й сталося. Щойно розбійники побачили, що їхній поплічник упав, як вони оскаженіли, із шаленими криками накинулися на караван і швидко впоралися з деякими ще не пораненими чоловіками. Саїда вмить оточило п'ять-шість арабів. Хлопець так спритно орудував списом, що ніхто не наважувався до нього підступитися; нарешті один араб натягнув лука, прицілився й уже хотів було спустити тятиву, але за мить інший подав йому знак. Саїд приготувався до нового нападу, проте не встиг він отямитися, як інший розбійник накинув йому на шию петлю, і хоч як Саїд намагався розірвати мотузку, всі зусилля його були марні, петля затягувалася дедалі тугіше, — Саїд потрапив у полон.

Караван був почасти знищений, почасти полонений. Араби, що належали до різних племен, поділили між собою бранців і здобич, а тоді помчали одні на південь, інші — на схід. Саїда супроводжувала четвірка озброєних вершників; вони раз по раз кидали на хлопця зловісні погляди й обсипали прокльонами. Він зрозумів, що вбив значну людину, може, навіть сина вождя. Рабство, що йому загрожувало, було гірше за смерть. Тому Саїд потайки тішився, що викликав на себе гнів усього племені, бо був упевнений, що, повернувшись у стан, араби його вб'ють. Озброєні вершники стежили за кожним його рухом і, щойно він озирався, погрожували списами. Та якось, коли кінь одного з них спіткнувся, Саїд швидко озирнувся й з радістю побачив старого, свого супутника, якого вважав убитим.

Нарешті вдалині забовваніли дерева й намети, а коли під'їхали ближче, назустріч прибулим кинулася ціла юрба жінок і дітей; але при перших же словах розбійників вони зайшлися голосним плачем, скинули на Саїда злим поглядом, а тоді посипали прокльонами і погрозово замахали руками. "То це він убив великого Альманзора, хороброго з хоробрих! — кричали вони. — Він винен у смерті, ми кинемо його тіло на поживу шакалам". Потім, оскаженівши і хапаючи все, що потрапляло під руку, — гілки дерева, каміння, — кинулися вони до Саїда з такою люттю, що розбійникам довелося втрутитися.

"Геть, шмаркачі! Жінки, куди ви лізете? — кричали вони, розганяючи юрбу списами. — Хлопець убив великого Альманзора в бою, він заслуговує на смерть, але не від руки жінки, а від меча хоробрих".

Вибравшись на вільне від наметів місце, вони зупинилися; полонених зв'язали по два, здобич занесли в намети, а зв'язаного Саїда відвели до великого намету. Там сидів старий у багатому вбранні, поважна, горда постава якого свідчила, що він очолює цю орду. Араби, що привели Саїда, стали перед ним, сумно схиливши голови.

— Голосний плач жінок сповістив мені про те, що сталося, — мовив величний чоловік, окинувши поглядом одного за іншим усіх розбійників, — з ваших облич я бачу, що здогад мій потвердився — Альманзор наклав головою в бою.

— Авжеж, Альманзор загинув у бою, — відказали розбійники, — але тут, о, Селіме, володарю пустелі, перед тобою той, хто його вбив, ось він, суди його. Якою смертю має він померти? Чи розстріляти його з луків, чи прогнати крізь ряд списів, а, може, ти хотів би його повісити або прив'язати до коней, щоб ті розірвали його?

— Хто ти? — запитав Селім, кинувши похмурий погляд на полоненого, що мужньо стояв перед ним в очікуванні смерті.

Саїд коротко, не криючись, відповідав на його запитання.

— Як ти вбив мого сина — завдав йому удару в спину, по-зрадницькому поціливши стрілою або списом?

— Ні, пане, — відповідав Саїд, — я вбив його в чесному бою, коли кочівники наскочили на наш караван; я пустив стрілу йому в груди, бо в мене на очах від його руки загинуло вісім моїх супутників.

— Все так, як він каже? — запитав Селім тих, хто привів Саїда.

— Звісно, він учинив так, як учинив би кожен із нас, — докинув отаман розбійників, — він бився з ворогом, який хотів відібрати в нього свободу і життя, і вбив його; тому негайно розв'яжіть його!

Розбійники з подивом глянули на свого вождя і знехочу, нерішуче виконали наказ.

— То вбивця твого сина, хороброго Альманзора, не винен у смерті? — запитав один із них, кинувши гнівний погляд на Саїда. — Краще б ми його відразу вбили!

— Він не винен у смерті! — кинув Селім. — Я беру його до себе в намет як пайку здобичі, що належить мені згідно з законом, хай буде моїм слугою!

Саїд не знаходив слів подяки, але його поводитирі скаржилися, покидаючи намет, а коли жінки і діти, які чекали страти Саїда, почули рішення Селіма, вони здійсняли плач і лемент, кричали, що помстяться вбивці за смерть Альманзора, якщо вже рідний батько не бажає дотримати звичай кровної помсти.

Решту бранців воїни поділили між собою; одних відпустили, щоб отримати викупне за багатших, інших послали пасти стада, а деяким, що їм до цього дня служило щонайменше десять рабів, дали найважчу роботу. Не так ішла справа з Саїдом. Чи то допоміг його мужній, героїчний вигляд, чи то таємниче заступництво доброї феї, — сказати важко, але Саїд завоював прихильність старого Селіма. І хоча він жив у його наметі радше як син, аніж як слуга, проте до незрозумілої прихильності старого отамана примішувалася неприязнь решти слуг. Усюди Саїд зустрічав ворожі погляди, а коли йшов один табором, чув лайки і прокляття, кілька разів навіть пролітала біля самих його грудей стріла, поза сумнівом, призначена йому, а те, що смерть схибила, він приписував таємничій дудочці, яку досі носив на грудях, вірячи, що це вона оберігає його.

Хлопець частенько скаржився Селіму на нападки, але марно намагався той знайти підступних арабів, які замірялися на життя Саїда; здавалося, все плем'я об'єднувала ворожнеча до чужоземця, що тішився з ласки отамана. І ось одного разу Селім мовив:

— Саїде, я сподівався, що ти заміниш мені сина, який загинув од твоєї руки; не твоя і не моя вина, що надії мої не виправдалися; всі гострять зуби на тебе, і навіть я вже не

зможу захистити тебе. А яка користь буде тобі або мені з того, коли я засуджу винного, який підступом тебе вбив? Тому, коли мої люди повернуться з наскоку, я скажу, що батько твій прислав за тебе викупне, і накажу вірним мені людям провести тебе через пустелю.

— Та кому, окрім тебе, можу я вірити? — запитав збентежений Саїд. — А що коли вони вб'ють мене дорогою?

— Від цього збереже тебе клятва, яку я з них візьму, ще ніхто ніколи не порушував даної мені клятви, — заспокоїв його Селім.

За кілька днів у стан повернулися ті араби, що ходили в наскок, і Селім справдив свою обіцянку. Він подарував Саїду зброю, одяг і коня, скликав своїх поплічників, вибрав п'ятьох йому в поводитирі, взяв із них страшну клятву, що вони не вб'ють Саїда, і зі сльозами відпустив хлопця.

Дорогою всі п'ятеро вперто мовчали. Саїд бачив, наскільки неохоче виконують вони отримане від нього доручення; непокоїло його й те, що двоє з них брали участь у сутичці, під час якої він убив Альманзора. Коли вони були в дорозі вже майже вісім годин, Саїд помітив, що кочівники ще більше спохмурніли і про щось перешіптуються. Він напружив слух і вловив, що шепочуться вони таємною мовою, якою розмовляють тільки в цьому племені, і то тільки коли доходить до обговорення надто небезпечних справ. Селім, мріючи, що хлопець назавжди лишиться в його наметі, годинами вчив його цієї мови. Нічого втішного Саїд не почув.

— Ось тут, тут ми наскочили на караван, — сказав один із поводитирів, — і тут найхоробріший із чоловіків загинув од руки хлопця.

— Вітер розвіяв сліди його коня, але я не забув їх, — докинув другий.

— І на сором нам той, від чиеї руки загинув Альманзор, живий та ще й нині на свободі. Чи чуване це діло, щоб батько не помстився за смерть єдиного сина? Але Селім постарів і сходить на дитячий розум.

— Якщо батько не виконує свого обов'язку, то друг зобов'язаний помститися за смерть убитого друга. Тут, на цьому самому місці ми мали б його зарубати. Так з найдавніших давен велять закон і звичай.

— Але ми ж присягнулися старому Селіму, — заперечив п'ятий, — ми не можемо його убити, клятву зламати не можна.

— Це правда, ми присягнулися, — відгукнулися інші, — і вбивця має втекти неушкодженим од своїх ворогів.

— Стійте! — вигукнув один, найпохмуріший з усіх. — Старий Селім — мудра голова, а проте, він не такий розумний, як здається. Хіба ми присягнулися йому, що доправимо хлопця туди чи туди? Ні, він узяв з нас клятву, що ми не позбавимо його життя, і віку йому ми й справді не вкоротимо. Тим паче, що немилосердне сонце і гострі зуби шакалів зроблять усе за нас. Ми зв'яжемо його і залишимо тут, на цьому-таки місці.

Так сказав розбійник, але Саїд уже зважився на крайній засіб, і не встиг похмурий проводир договорити, як юнак рвонув свого коня вбік, щосили оперезав його і птахом понісся рівною пустелею. Всі п'ятеро на хвилину остовпіли з несподіванки, але

переслідувати втікача розбійникам було не звикати, тож вони розділилися на дві групи. Одні вирішили обійти його з правої руки, інші — з лівої, і двоє з них, краще наловчені їздити верхи в пустелі, швидко обігнали Саїда і помчали йому навперейми. Хлопець кинувся убік, але там його теж чекали двоє, а п'ятий заступив йому дорогу назад. Пам'ятаючи, що вони поклялися не вбивати Саїда, розбійники не взялися за зброю, і цього разу йому знову накинули ззаду петлю на шию, стягли з коня, безжально натовкли і, зв'язавши руки й ноги, залишили на розпеченому піску.

Саїд благав зглянутися на нього, кричав, обіцяв велике викупне, проте вони, голосно сміючись, стрибнули в сідла і помчали геть. Саїд наставив вуха, якийсь час до нього ще долітав легкий біг їхніх коней, але потім він зрозумів, що приречений на загибель. Він думав про батька, думав, як побиватиметься старий, коли зрозуміє, що син не повернеться. Думав про лихо, в яке він ускочив, про свою смерть, адже був певний, що коли не помре від голоду і спраги на розжареному піску пустелі, то його пошматують шакали. Сонце підбивалося дедалі вище і немилосердно палило йому голову. Насилу вдалося хлопцю повернутися на бік, але від того майже не полегшало. Цієї миті з-за його поясу випала дудочка, що висіла на ланцюжку. Хлопець довго болісно намагався дотягтися до неї ротом, нарешті торкнувся губами, спробував було подути, але й зараз, у скруті, вона відмовилася йому допомогти. Втративши надію, хлопець повалився навznak; пролежавши якийсь час під пекучим сонячним промінням, він знепритомнів і впав у глибоке забуття.

Спливло кілька годин. Нарешті Саїда збудив шурхіт біля самого його вуха, і за хвилю хлопець відчув, що хтось схопив його за плече. Злякавшись, Саїд закричав, думаючи, що це шакал і зараз хижак його розірве. Тепер хтось чіпав його за ноги, але він відчував, що не дикий звір упився кігтями йому в ногу, а її обережно обмацує рука людини, і людина ця розмовляє з іншими. "Він живий, — шепочуться вони, — так, але думає, що ми — вороги".

Нарешті Саїд розплющив очі й побачив, що над ним схилився пузатий довгобородий коротун, поглядаючи на нього примруженими оченятами. Незнайомець цей ласкаво з ним заговорив, допоміг йому підвестися, нагодував і напоїв. Поки Саїд відновлював сили, чоловік розповів, що він багдадський купець, звуть його Калум-бек і торгує він шалями й тонкими жіночими чадрами. Він їздив у торгових справах, зараз повертається додому; він побачив, як на піску хтось лежить, напівмертвий, і розкішне вбрання й ятаган, який виблискував самоцвітами, привернули його увагу. Він зробив усе, щоб повернути хлопця до тями, і це йому вдалося. Саїд подякував купцеві: він-бо чудово розумів, що без його допомоги був приречений на болісну смерть. А що йому було не до снаги рушити в дорогу на своїх двох, та й не надто кортіло в самотині блукати безлюдною пустелею, він з удячністю прийняв пропозицію купця сісти на один із його важко нав'ючених верблюдів і разом з караваном вирушити до Багдада, а там йому, може, вдасться з якимось караваном дістатися Бальсори.

Дорогою купець розважав свого супутника розповідями про Гаруна аль-Рашида, славного повелителя правовірних. Розповідав про його любов до справедливості, його

світлий розум, уміння напрочуд просто вирішувати найзаплутаніші і найсуперечливіші справи. Згадав історію про канатного майстра і про горщик з оливою, — історії, відомі кожній дитині, які, проте, вразили Саїда.

— Наш володар, володар правовірних, — правив купець, — наш володар — людина, гідна подиву. Коли ви думаєте, що він спить ночами, як інші люди, ви прикро помиляєтеся. Дві-три години на світанку та й годі. Я це не можу не знати, адже Месур, старший хранитель його скарбниці, мій родич, і хоча, коли йдеться про таємниці його володаря, він жодним словом не обмовиться, проте коли-не-коли він бачить, що хтось аж палає з цікавості, і тоді щось розкажує на догоду близьким. Отож, замість спати, як усі люди, каліф уночі блукає вулицями Багдада, і рідко який тиждень обходиться без пригоди. Ви маєте знати, — до речі, це з'ясовується й з історії про горщик з оливою, настільки ж відвертої, як і слово пророка, — ви маєте знати, що він не об'їздить вулиці верхи на коні, при повному параді, оточений охоронцями й сотнею факельників, — але ж, якби він побажав, він міг би це зробити, ні, він ходить пішки, переодягнений інколи купцем, інколи мореплавцем, простим воїном або муфтієм, і дивиться, чи все спокійно й мирно.

Через це в Багдаді, як у жодному іншому місті, вночі цяцькаються з будь-яким зустрічним дурнем. Адже здибати каліфа на міських вулицях так само легко, як і брудного араба-кочівника, а кийків у нас вистачить, щоб надавати по п'ятах усім багдадським і околишнім жителям.

Так говорив купець, і Саїд, хоча його й не залишала туга по батькові, радів-таки, що побачить Багдад і прославленого Гаруна аль-Рашида.

Подолавши десятиденну дорогу, вони прибули до Багдада. Саїд, уражений пишністю міста, яке в ті дні саме розквітло у всій своїй оздобі, увесь час милувався його вулицями. Купець запросив його до себе, Саїд залюбки пристав на його запрошення, бо тільки зараз, у міській метушні, він зрозумів, що, крім повітря, води з Тигру і ночівлі на сходинок мечеті, тут нічого дарма не отримаєш.

На ранок, коли Саїд тільки вдягнувся і, обвівши себе поглядом, вирішив, що в такому багатому вбранні і при зброї непогано покрасуватися на вулицях Багдада і, мабуть, можна навіть звернути на себе увагу, до нього увійшов купець. Лукаво осміхаючись і погладжуючи бороду, зміряв він очима молодого красеня і сказав:

— Усе це чудово, юначе! Але що ви збираєтеся робити далі? Мені здається, що ви великий мрійник і не думаєте про завтрашній день; чи вистачить у вас грошей, щоб жити, як вас зобов'язує ваше вбрання?

— Шановний Калум-беку, — сказав хлопець, червоніючи від збентеження, — звісно, грошей у мене якраз катма, але, можливо, ви мені хоч скільки позичите, щоб я міг повернутися додому. Мій батько, звичайно, з вами чесно розплатиться.

— Твій батько, лебедику? — голосно сміючись, вигукнув купець. — Не інакше, як сонце розтопило тобі мізки. Так я і повірив тобі на слово, повірив тим казкам, що їх ти плів мені дорогою: мовляв, у тебе в Бальсорі багатий батько, а ти єдиний син, і про напад арабів, і про твоє життя в їхньому стані, і п'яте-десяте. Вже тоді обурювала мене

твоя зухвала брехня і нахабство. Я знаю, що в Бальсорі всі багаті люди — купці, сам зі всіма справи веду і, зрозуміло, чув би про якогось Бенезара, навіть якщо б той мав майна тільки на шість тисяч туманів. Значить, або ти наплів, що ти з Бальсори, або твій батько бідняк і його синові-втікачеві я й мідяка у борг не дам. А напад у пустелі! Та хто чув, щоб відтоді, як мудрий каліф Гарун проклав торгові шляхи через пустелю, розбійники наважилися б пограбувати караван та ще відвести полонених? Та чутки про це пішли б відразу; а за весь мій шлях, та і тут, у Багдаді, куди звідусіль стікається народ, про це ніхто не говорить. Це друга безсовісна брехня, юначе!

Пополотнівши від гніву й обурення, Саїд хотів укоротити язика жовчному дідові, але той перекрикував його, та до того ж ще розмахував руками.

— А третя брехня, зухвалий шахраю, це розповідь про твоє життя в стані Селіма. Ім'я Селіма добре відоме всім, хто колись мав справу з арабами. Селім зажив слави найстрашнішого і найжорстокішого розбійника, а ти смієш стверджувати, що вбив його сина; та тебе відразу б зарубали. Ти так знахабнів, що наказав на вербі груш: Селім, бачте, охороняв тебе від своїх же арабів, узяв до себе в намет і відпустив без викупного, і це він! Та він повісив би тебе на першому-ліпшому дереві; він часто вішав мандрівників, тільки щоб глянути на страшне обличчя шибеника. Ти — негідний брехун, ось ти хто!

— Я можу сказати тільки одне, — крикнув хлопець, — усе це правда, присягаюся моєю душею і бородою пророка!

— Он як, ти присягаєшся своєю душею? — вигукнув купець. — Своєю чорною, брехливою душею? Та хто тобі повірить? І бородою пророка, коли в тебе самого борода ще не відросла! Та хто візьме на віру твої слова?

— Свідків у мене і справді немає, — правив далі Саїд. — Але ж ви ж знайшли мене зв'язаним і напівмертвим.

— Це ще нічого не доводить, — заперечив той, — одягнений ти як шляхетний розбійник, і легко могло статися так, що ти наскочив на сильнішого, він узяв над тобою гору і зв'язав.

— Хотів би я подивитися на того, хто міг би мене перемогти самотужки і, зв'язавши, кинути на землю, мене-бо й двом не здолати, просто вони накинули мені ззаду петлю на шию, — обурився Саїд. — Ви в себе на базарі не знаєте, якою силою може похвалитися людина, яка вміло орудує зброєю, навіть коли вона опинилася сама. Але ви рятували мені життя, і я вам вдячний. Що ж ви тепер збираєтеся із мною робити? Якщо ви мені не допоможете, доведеться мені заглядати в руки, а я не хочу просити в рівних собі. Звернусь я краще до каліфа.

— Ось як? — сказав купець, глумливо посміхаючись. — Тільки до нашого високоповажного правителя й ні до кого більше? Це я називаю жебрати на шляхетний лад! Гай-гай! Тільки не забувайте, шляхетний парубче, що дорогою до каліфа вам не минути мого родича Месура, хранителя скарбниці, а мені досить шепнути йому одне слово й звернути його увагу на те, що перед ним брехун... А ти такий молодий, Саїде, мені жаль тебе. Ти можеш виправитися, з тебе ще може вийти добро. Я візьму тебе на

базар до себе в крамницю, прослужиш там рік, а не захочеш залишитись за рік, я заплачу тобі все, що належить, і йди собі на всі чотири вітри — хочеш в Алеппо або в Медину, у Стамбул або в Бальсору, як на мене, хоч до дідька. Дозволю тобі подумати до полудня; погодишся — чудово, не погодишся — я порахую до копійки все, що мені довелося викласти за тебе дорогою, а додам ще вартість місця на верблюді, заберу твій одяг і все, що в тебе є, і вижену на вулицю, тоді йди старцювати, де тобі завгодно; хочеш — до каліфа йди, хочеш — на сходинках мечеті або на базарі.

Із цими словами підступний купець вийшов. Саїд із презирством подивився йому вслід. У глибині душі він аж пінився од такої підступності купця, що підібрав його й заманив до себе в будинок навмисно, щоб узяти владу над ним.

Він обдивився довкола, чи не можна втекти, але вікна були заґратовані, а двері — на засуві.

Нарешті, після довгих роздумів і вагань, хлопець вирішив на якийсь час пристати на пропозицію купця й послужити в його крамниці. Він зрозумів, що іншого виходу немає, адже навіть якби йому вдалося втекти, без грошей до Бальсори однаково не добратися. Але він намірився з першої-ліпшої нагоди просити самого каліфа взяти його під захист.

Наступного дня Калум-бек повів свого нового слугу на базар. Він показав йому шалі, чадри й інший товар і пояснив хлопцю, що той має робити. З цього дня крамарчук Саїд, без жодної зброї, з розкішною чадрою в одній руці й шаллю в другій, стояв у дверях крамниці й закликав перехожих, байдуже чоловіків чи жінок, розхвалював товар, називав його ціну й пропонував купити. Незабаром Саїд зрозумів, чого це Калум-бек узяв його в кликуни. Сам Калум-бек був гидкий старий коротун, і коли він стояв у дверях крамниці й закликав покупця, то сусіди, а часом і перехожі, відпускали на його адресу глузливе слівце, хлопчаки дражнили його, жінки обзивали опудалом, а на молодого, ставного Саїда, який вирізнявся своєю привітністю й умів показати крам з доброго кінця, було любо глянути.

Коли Калум-бек побачив, що відколи біля входу в крамницю став Саїд, у нього додалося покупців, він пом'якшав до хлопця, чимраз краще годував і одягав ошатніше, до лиця.

Але Саїда ці докази прихильності господаря не обходили, і вдень і вночі, навіть уві сні, він усіляко обмірковував, як би йому повернутися на батьківщину.

Одного разу, коли двері в крамниці Калум-бека не зачинялися, тож усі пакувальники, в обов'язки яких входило доправляти покупцям товар додому, були розіслані, до крамниці зайшла стара жінка і собі щось купила. Вибирала вона недовго і, пообіцявши на чай, зажадала, щоб їй донесли покупку до будинку.

— Будь ласка, почекайте з півгодинки, і вам усе донесуть, — сказав Калум-бек, — або найміть іншого носія.

— Ви ж купець і хочете, щоб ваші покупці користувалися послугами випадкових носіїв? — заперечила жінка. — А що, коли такий малий сховається в юрбі з моїм крамом? Як я тоді дам собі раду з ним? За базарним законом ви зобов'язані доставити

крам мені додому, і я цього вимагатиму.

— Тільки півгодинки почекайте, шановна, — просив купець, боязко дивлячись навколо. — Я розіслав усіх своїх людей.

— Лише у поганеньких крамницях не вистачає людей для послуг, — заперечила сердита відвідувачка. — А ось там у дверях що за нероба стовбичить? Іди сюди, хлопче, бери пакунок і ходи за мною!

— Заждіть, заждіть! — гукнув Калум-бек. — Та це мій кликун, моя вивіска, мій магніт! Йому не можна відходити від порогу!

— Подумаєш! — заперечила жінка і без довгих слів сунула свій згорток Саїду під пахву. — Поганий той купець і погані його товари, коли вони самі за себе не говорять і їм потрібна вивіска на кшталт ледаря-кликун. Ходімо мерщій, хлопче, заробиш на чай!

— Ну тебе до Арімана і всіх духів тьми! Біжи! — пробурчав Калум-бек услід своєму магніту. — Але дивись мені, скоріше повертайся. Стара відьма мало не допекла мені, ще трохи — і я підняв би крик на весь базар!

Саїд рушив за жінкою, що як на свої роки надто жваво рвонула по базару, а на вулиці ще більше налягла на ноги. Вона зупинилася біля вишуканого будинку, постукала, двері відчинилися, жінка піднялася мармуровими сходами і поманила за собою Саїда. Вони прийшли у високі просторі палати. Досі Саїд іще не бачив стільки багатства й розкоші. Там стара пані втомлено сіла на подушки, вказала хлопцю, куди покласти пакунок, дала срібняка і відпустила.

Він був уже біля дверей, коли хтось дзвінким ніжним голосом гукнув йому: "Саїде!" Здивувавшись, що його тут знають, він озирнувся — на подушці замість старої пані сиділа оточена рабнями і прислужниками красуня. Саїд, онімівши від захоплення, схрестив на грудях руки і низько їй уклонився.

— Саїде, милий мій хлопче, — звернулася до нього красуня. — Я дуже шкодую, що на шляху до Багдада ти зазнав стільки лиха, але саме тут, тільки тут судилося тобі звільнитися від тих чарів, під владу яких ти підпав, залишивши батьківську домівку, перш ніж тобі виповнилося двадцять років. Саїде, дудочка ще у тебе?

— Так, у мене, — радісно вигукнув він і витягнув золотий ланцюжок, — чи не ви та добра фея, що при моєму народженні зробила мені цей подарунок?

— Я була другом твоєї матері, залишусь і твоїм другом, якщо ти сам будеш добрим і чемним. Ах, навіщо твій батько так злегковажив мою пораду! Ти уникнув би багатьох бід.

— Певно, так уже судилося! — відповів Саїд. — Але, ласкава феє, накажіть, щоб сильний норд-ост запрягся у вашу небесну колісницю, підхопив мене і за дві хвилини домчав у Бальсору до батька, і я терпляче досиджу там ті півроку, що залишилися до мого двадцятиріччя.

Фея посміхнулася.

— Ти вмієш розмовляти з нами, — сказала вона. — Але, бідолашний Саїде, це неможливо. Зараз, коли ти не в рідній домівці, допомогти тобі я безсила. Безсила навіть звільнити тебе з-під влади мерзотника Калум-бека. Його оберігає ворожа тобі могутня

фея.

— Отож у мене є не тільки добрий друг, а і злий ворог? — запитав Саїд. — Ото ж то, я й справді частенько вскакував у клопіт не знати чому. Але допоможіть мені порадою, якщо це вам до снаги! Чи піти мені до каліфа і попросити в нього захисту? Він мудрий, він захистить мене від Калум-бека.

— Авжеж, Гарун мудрий, але він лише людина. Він як самому собі довіряє головному хранителеві скарбниці Месуру, і він має слухність, бо перевірів Месура і впевнився в тому, що це людина надійна. А Месур, своєю чергою, як самому собі вірить своєму другові Калум-бекові, і в цьому він не правий, бо Калум — негідник, яких мало, хоч він і родич Месурові. Калум собі на умі і, щойно він повернувся сюди, наплів про тебе казна-що Месурові, а той переказав його побрехеньки каліфові, і тебе погано приймуть, якщо ти переступиш поріг палацу. Проте є інші можливості й шляхи, щоб до нього наблизитись, а зірки кажуть, що ти привернеш до себе віру каліфа.

— Атож, що й казати, кепські мої справи, — сумно мовив Саїд. — Доведеться мені ще якийсь час стояти в крамниці безчесного Калум-бека. Але на одне моє прохання, шановна феє, ви, можливо, могли б зважити. Я навчений ратному мистецтву, і для мене найбільша радість — гарцювання, де змагаються в метанні списа, стрілянні з лука, боях тупими мечами. Найшляхетніші багдадські юнаки щотижня беруть участь у таких змаганнях. Але на арені можуть виступати тільки вільні люди в багатому обладунку й одязі, і, вже ж звичайно, не слуга базарного крамаря. Якби тільки ви могли зробити так, щоб раз на тиждень я мав коня, багате вбрання й обладунок та щоб упізнати мене було не так то легко...

— Шляхетний юнак має право висловити таке бажання, — мовила фея. — Твій дід по матері був найбільшим сміливцем у Сирії, тож ти, певно, успадкував його дух. Запам'ятай цей будинок; тут щотижня тебе чекатимуть два джури верхи, з конем для тебе, тут же знайдеш ти одяг, обладунок і воду, умивши нею обличчя, ти станеш ні для кого невпізнаний. А тепер, Саїде, прощай! Наберися терпіння, будь розумний і не відбігай чесноти! За півроку твоя сопілочка видасть звук, і голос її долетить до вух Зуліми.

З почуттям удячності й благоговіння попрощався юнак зі своєю покровителькою. Він запам'ятав будинок і вулицю й пішов назад.

Саїд повернувся на базар саме вчасно й в останню хвилину встиг захистити свого хазяїна Калум-бека й урятувати йому життя. Перед крамницею юрбився народ, хлопчаки танцювали й дражнили купця, старі аж покотом лягали зі сміху. А купець, тремтячи від люті й не знаючи, куди йому подітися, стояв перед крамницею з чадрою в одній руці й шаллю в другій. Цій несподіваній сцені передувала подія, що сталася після того, як пішов Саїд. Калум сам став у дверях замість свого красеня слуги й закликав покупців, але народ не йшов у крамницю до старого покруча. По базару бродили двоє чоловіків, які хотіли купити подарунки для своїх дружин. Вони вже кілька разів обійшли базар, виглядаючи, на чому б зупинитися, і саме зараз знову проходили повз крамницю Калум-бека, розглядаючи товари.

Калум-бек, який помітив їх, подумав, що не зле було б мати зиск з їхньої нерішучості.

— Сюди, сюди, панове! — крикнув він. — Що вам треба? Ось чудові шалі, прекрасний крам!

— Товар у тебе, добродію, можливо, і справді гарний, — відказав один із них, — але наші дружини страшенні вередухи, а в Багдаді всі тепер купують чадри тільки в красеня кликуна, у Саїда. Ми вже обходили весь базар, розшукуючи його, і ніяк його не знайдемо. Скажи, де він, а іншим разом ми в тебе щось купимо.

— Аллах, Аллах! — вигукнув Калум-бек, люб'язно осміхнувшись. — Пророк привів вас, куди вам потрібно. Ви шукаєте красеня кликуна, щоб купити чадру? Заходьте, заходьте — це і є його крамниця.

Подумавши, що непоказний, череватий Калум видає себе за красеня кликуна, один із чоловіків скинув на нього презирливим поглядом і голосно зареготав. А другий вирішив, що Калум з нього глузує й не міг цього подарувати купцеві. Він міцно вилаявся, і це урвало терпець Калум-бекові; він закликав у свідки сусідів, що саме його крамницю, а не яку іншу називають крамницею красеня кликуна, але сусіди, що заздрили купцеві через те, що його торгівля віднедавна пішла вгору, всіляко відмагалися. Тоді двоє чоловіків накинулися на старого брехуна, як вони його назвали. Калум захищався радше не кулаками, а криками й лайкою, і цим зібрав коло своєї крамниці купу народу; пів міста знали його як жадібного, підлого скнару, і всі довкола тішилися, зауважуючи, як на нього сиплються товченики; один із кривдників уже вчепився йому в бороду, але цієї миті хтось схопив його самого за руку й з усього маху кинув на землю, так що з голови в нього спав тюрбан, а туфлі відлетіли далеко убік.

Юрба, що залюбки дивилася на розправу з Калум-беком, голосно обурилася, приятель поваленого озирнувся на того, хто наважився відкинути його друга, але, зауваживши молодого здорованя з пронизливим поглядом, побоявся зчепитися з ним; до того ж Калум, якому порятунок здався справжнім чудом, голосно крикнув, указуючи на юнака:

— Ну, що вам іще треба? Ось він перед вами, це і є Саїд, красень кликун.

У юрбі засміялись, адже всі знали, що Калум-бек постраждав незаслужено. А той нахаба, якого відштовхнув Саїд, присоромлений, зашкутильгав геть разом зі своїм приятелем, так і не купивши ні чадри, ні шалі.

— О, зірко всіх кликунів, краса базару! — вигукнув Калум, увійшовши з Саїдом до крамниці. — Воістину, це називається нахопитися вчасно, простягнути людині руку допомоги, інакше не скажеш. Адже він лежав, мов підкошений, так ніби й на ногах ніколи не стояв! А я, я — коли б ти запізнився хоч на хвилину, — мені і цирульник більше не знадобився б, нічого було б розчісувати і вкладати. Скажи, як мені тебе винагородити?

Рукою і серцем Саїда керувало відчуття хвилинної жалості. Тепер, заспокоївшись, він майже розкаювався, що завадив провчити капосного старого. "Якби в нього вирвали жмут волосся, він би днів із десять мухи не зобидив", — подумав Саїд; а проте вирішив

скористатися прихильністю Калум-бека і попросити в нагороду дозволити йому раз на тиждень проводити вечір на власний розсуд — чи то на прогулянці, чи ще якось.

Калум дав свою згоду, адже він знав, що його підневільний слуга дуже розсудливий і не втече без грошей і гарного одягу. Так Саїд незабаром отримав те, що хотів. У найближчу середу — день, коли найродовитіші хлопці збиралися на одному з міських майданів, аби зітнутися, Саїд сказав Калуму, що цей вечір він хотів би провести на власний розсуд, і з дозволу купця пішов на ту вулицю, де жила фея, постукав, і ворота тієї ж миті відчинилися. Здавалося, слуг хтось попередив, що він прийде; не запитавши, чого він хоче, пішли вони разом із ним сходами в красиві палати; там йому подали воду для умивання, яка мала зробити його невпізнаним. Він змочив нею обличчя, потім глянув у металеве люстро і сам себе не впізнав: на засмаглому обличчі росла красива широка борода, він виглядав принаймні років на десять старше.

Потім вони повели його в інші палати, де для нього було приготовано прекрасне вбрання, яке не осоромило б самого багдадського каліфа в день, коли він у всьому блиску своєї величі робить огляд військам. Окрім тюрбана з найтоншої тканини з алмазним аграфом і довгим пір'ям чаплі та каптана з важкої яскраво-червоної парчі, вигаптуваної срібними квітами, там була ще срібна кольчуга такої тонкої роботи, що вона повторювала всі рухи тіла, і в той же час така міцна, що їй не були страшні удари списів і мечів. Дамаський клинок у розкішних піхвах, з безцінними, як здалося Саїдові, самоцвітами на руків'ї, завершував його наряд. Коли він в обладунку вийшов з палат, один зі слуг подав йому шовкову хустинку і сказав, що хустинку посилає йому повелителька цього будинку: варто витерти нею обличчя — борода і засмага зникнуть.

У дворі стояли трійко породистих коней, на найкращого сів Саїд, на двох інших — його джури, і він весело поїхав на майдан, відведений під іподром. Пишнота його наряду і багатство обладунку привертала до нього погляди всіх, а коли він з'явився на майдані, по натовпу, що обступив іподром, пробіг шепіт захоплення. Тут збиралося багдадське панство, найвідважніші і найшляхетніші хлопці; навіть брати каліфа гарцювали на конях і вимахували списами. Коли з'явився нікому не відомий Саїд, син великого візира з кількома приятелями рушив йому назустріч, поштиво вдарив чолом, запросив узяти участь в змаганні і запитав, як його звать і звідки він походженням. Саїд назвався Альманзором, сказав, що народився в Каїрі, а зараз подорожує і що багато чув про відвагу і звитягу молодих багдадських шляхтичів, тож вирішив скористатися можливістю побачити їх і познайомитися з ними. Хлопцям сподобалися ввічливість і хоробра постава Саїда-Альманзора; вони наказали піднести йому списа і запропонували вибрати собі соратників, тому що вони вже розділилися на дві групи і битимуться і один на один, і всім загonom.

Якщо зовнішність Саїда вже привернула до нього увагу, то тепер усі ще більше дивувалися його надзвичайній спритності і швидкості. Кінь його мчав птахом, а меч блискав і то швидше. Спис він кидав з такою легкістю, так далеко і так влучно, наче це був не спис, а стріла, пущена з лука. Він переміг найвідважніших сміливців, які наважилися стятися з ним, і після закінчення змагання був одностайно визнаний

переможцем; один із братів каліфа і син великого візира, що билися на боці Саїда, попросили його помірятися силами і з ними. Алі, брата каліфа, Саїд переміг, але син великого візира не поступався йому звитягою і після тривалої сутички вони визнали за краще відкласти рішення до майбутньої зустрічі.

Наступного дня в Багдаді тільки й мови було що про багатого й мужнього красеня чужоземця. Всі, хто його бачив, навіть ті, кого він переміг, були в захваті від його шляхетної поведінки; Саїд на власні вуха чув розмови про себе в крамниці Калум-бека. Усі шкодували тільки про одне: ніхто не знає, де він живе. У будинку феї до наступного змагання його чекало ще розкішніше вбрання й ще дорожчий обладунок. Цього разу зібралося пів-Багдада, сам каліф милувався з балкона цим видовищем. Він теж дивувався чужинцеві Альманзоріві і, щоб висловити свою прихильність, коли герць закінчився, повісив йому на шию велику золоту медаль на золотому ланцюжку. Після цієї другої блискучої перемоги багдадських юнаків ухопили заздрощі. "Якийсь чужоземець приїздить до нас у Багдад, — нарікали вони, — і вириває в нас із рук славу, почесні й перемогу? І тепер піде хвалитися по інших містах, що серед вершків багдадської молоді немає нікого, хто бодай якось може помірятися з ним силою". Так говорили вони й вирішили на наступному змаганні, ніби випадково, налетіти на нього вп'ятьох або вшістьох.

Від гострого погляду Саїда не сховалося їхнє невдоволення; він бачив, що вони шепечуться по кутках і лише глипають на нього очима. Він здогадувався, що всі, за винятком брата каліфа й сина великого візира, не надто приязно ставляться до нього, проте й ті двоє своїми розпитуваннями: де можна з ним зустрітися, чим він займається, що йому, властиво, сподобалося в Багдаді й таке інше — вже мало-помалу йому збриднули.

За дивним збігом обставин, парубок, який найчастіше косував оком на Саїда-Альманзора і надто вороже був проти нього налаштований, виявився тим самим незнайомцем, якого Саїд незадовго перед тим збив із ніг у крамниці Калум-бека тієї хвилини, коли той учепився в бороду лихому купцеві. Він увесь час уважно, із заздрістю придивлявся до нього, щоправда, Саїд уже кілька разів брав над ним гору, але хіба за це можна було когось ненавидіти?! Саїд побоювався, чи той, бува, не впізнав у ньому на голос або зріст кликуна Калум-бека, а таке відкриття зробило б його мішенню для глузувань і помсти. Злий намір заздрісників провалився як завдяки обережності й відвазі Саїда, так і завдяки дружбі каліфового брата й сина великого візира. Побачивши, що його оточило щонайменше шість вершників і намагаються або скинути його з коня, або знезброїти, вони кинулися йому на допомогу, розігнали нападників і загрозили за такий підступ видалити їх з арени. Понад чотири місяці Саїд на очах у всього Багдада проявляв чудеса хоробрості. Аж якось увечері, вертаючись додому, він почув розмову кількох людей, голоси яких здалися йому знайомими. Попереду нього поволі йшли четверо й начебто про щось радилися. Саїд обережно підійшов ближче й, прислухавшись, розібрав, що розмовляють вони таємною мовою арабів із племені Селіма; він здогадався, що ці чотири араби планують на когось

наскочити. Спершу він хотів піти, але, подумавши, що йому, може, вдасться стати на заваді злочину, вирішив підслухати їхню розмову й підкрався ще ближче.

— Воротар ясно сказав: по тій вулиці, праворуч од базару, саме по ній він пройде з великим візиром цієї ночі, — зауважив один.

— Чудово, — докинув інший. — Великого візира я не боюся, він старий і, певно, з тих, хто одразу ховається в кущі, але каліф, кажуть, добре орудує мечем, і я не надто йому довіряю; зазвичай, за ним слідом крадеться з десятків, а, може, й більше охоронців.

— За ним немає ні душі, — заперечив третій. — Якщо хто й упізнав його, зустрівши вночі, то бачив його тільки з великим візиром або з хранителем скарбниці. Сьогодні вночі ми захопимо його, але борони Боже його зачепити.

— Гадаю, найкраще накинути йому петлю на шию, — сказав перший. — Убивати його в жодному разі не можна, за його труп великого викупу не дадуть, а можуть і геть нічого не дати.

— Отже, за годину до півночі! — умовилися вони й розійшлися хто куди.

Розмова розбійників розтривожила Саїда. Хлопець вирішив одразу поквартитися в палац і попередити каліфа, що йому загрожує небезпека. Але, вже пробігши кілька вулиць, він раптом згадав слова феї — адже вона сказала, що каліфові на нього набрехали. Саїд подумав, що його можуть висміяти або, ще гірше, звинуватити, що в такий спосіб він намагається втертися в довіру до володаря Багдада, тож юнак уповільнив крок і вирішив покластися на свій вірний меч і власноруч врятувати каліфа від руки розбійників.

Тому хлопець не повернувся додому до Калум-бека, а сів на сходинки мечеті й вирішив дочекатися, доки спуститься ніч. Коли все сховали сутінки, він пройшов повз базар на вулицю, згадану розбійниками, і сховався за рогом будинку. Там він простояв, мабуть, із годину й раптом почув кроки двох людей, які повільно брели вулицею; спочатку він подумав, що це каліф з великим візиром, але один із чоловіків сплеснув у долоні, і зараз же з боку базару до них безшумно приєдналися ще двоє. Вони пошепталися, потім троє сховалися недалеко від Саїда, а один заходився міряти вулицю кроками. Ніч стояла темна, але тиха, і Саїдові довелося покластися тільки на свій гострий слух.

Пройшло ще з півгодини, і знову з боку базару почулися кроки. Розбійник, мабуть, їх теж почув; він шаснув повз Саїда, прямуючи до базару. Кроки наближались, і Саїд уже міг розгледіти в темряві двох людей; раптом розбійник сплеснув у долоні, і тієї-таки миті з засідки вискочило троє зловмисників. Ті, на кого вони напали, певно мали зброю, бо Саїд почув, як у сутичці дзвенять гострі мечі. Хлопець миттю вихопив свій дамаський клинок і з криком: "Смерть ворогам великого Гаруна!" — кинувся на розбійників; першим ударом він убив одного, потім налетів на двох інших, які накинули мотузку на шию другому перехожому й намагалися його знезброїти. Саїд навмання вдарив по мотузці, але при цьому зачепив розбійника так сильно, що відтяв йому руку. Той голосно закричав і впав на коліна. Тепер четвертий розбійник, який тим часом

бився з другим перехожим, кинувся до Саїда, який іще не встиг поквитатися з третім розбійником. Але цієї миті, звільнившись від мотузки, другий перехожий вихопив ятаган і встромив його збоку в груди нападникові. Побачивши це, вцілілий розбійник кинув шаблю й накивав п'ятами.

За мить Саїд дізнався, кому він урятував життя, бо до нього підійшов один із двох перехожих, вищий на зріст, і сказав:

— І замах на моє життя або на мою свободу, так само як і несподівана допомога й порятунок, однаково дивні. Як ви дізналися, хто я? Ви знали про замах?

— Володарю правовірних, бо я не сумніваюся, що це ти, — відказав Саїд, — сьогодні ввечері я йшов вулицею Ельмалек за кількома незнайомцями, далеку й таємну мову яких я свого часу навчився розуміти. Вони говорили, що хочуть тебе взяти в полон, а твого візира, чоловіка гідного, вбити. Застерегти тебе я вже не міг, тож вирішив тобі допомогти й піти туди, де вони хотіли тебе підстерегти.

— Спасибі тобі, — сказав Гарун, — але краще нам тут не затримуватися. Ось тобі каблучка, приходь із нею завтра до мене в палац, там ми поговоримо про тебе й твою мені допомогу, і скажеш мені, що ти хотів би від мене в нагороду. Ходімо, візире, тут залишатися небезпечно — а що, коли вони надумують повернутись?!

Так сказав Гарун і, надягши на палець юнакові каблучку, хотів повести візира; але той попросив почекати хвилинку, обернувся й простягнув здивованому Саїду туго набиту калитку.

— Хлопче, — сказав він, — мій володар каліф може багато чого для тебе зробити, може навіть, якщо побажає, призначити тебе моїм спадкоємцем, я ж мало що можу, і тому вважаю за краще робити те, що можу, не завтра, а сьогодні, ось візьми калитку! Цим, звичайно, не висловиш мою подяку. Тільки-но тобі щось знадобиться, сміливо рушай до мене!

Сп'янівши від щастя, поспішив Саїд додому. Але там його прийняли погано. Калум-бек спочатку був невдоволений, а потім стурбований його тривалою відсутністю, тому що боявся втратити гарну вивіску для своєї крамниці. Він зустрів Саїда лайкою, галасував і репетував, як біснுவатий. Але Саїд, зазирнувши в калитку і побачивши, скільки там золота, вирішив, що тепер може повернутися на батьківщину, навіть не запобігаючи ласки каліфа, вже звичайно, не менш щедрої, аніж подяка візира, тому він не поліз за словом у кишеню й коротко та ясно сказав купцеві, що жодної години більше не лишиться в його будинку. Спочатку Калум-бек отетерів, але потім заходився кепкувати з хлопця й сказав, глузуючи:

— Ах ти, дрантя, волоцюга, шарпак нещасний! Куди ти подінешся без мене? Хто тебе нагодує, напоїть, хто прихистить уночі?

— Нехай це вас не обходить, господарю, — кинув у відповідь Саїд. — Бувайте здорові, мене вам більше не бачити!

Так сказав Саїд і вибіг на вулицю, а Калум-бек, онімівши від подиву, дивився йому вслід. Але вранці, гарненько помізкувавши про те, що сталося, він послав своїх пакувальників вистежити, де ховається втікач. Довго й марно шукали вони, нарешті

один повернувся й сказав, що бачив, як Саїд вийшов з мечеті й рушив до караван-сараю. Але його не впізнати, він гарно вдягнений, у розкішному тюрбані, при ятагані й шаблі.

Почувши таке, Калум-бек вибухнув лайкою.

— Він обібрав мене й на мої гроші одягся! — вигукнув він. — Нещасна я людина!

Калум побіг до наглядача варти, а той знав, що купець — родич Месура, хранителя скарбниці каліфа, тож купець легко домігся од доглядача, щоб він відрядив кількох стражників і наказав їм арештувати Саїда. Саїд сидів у караван-сараї і, заприятлившись із якимось купцем, спокійно домовлявся з ним, що той забере його до рідної Бальсори. Зненацька на нього наскочило кілька людей, і, хоч як він пручався, зв'язали йому за спиною руки. Він запитав, що дає їм право на таке насильство, вони відповіли, що діють за наказом як свого начальника, так і його, Саїда, законного хазяїна й пана Калум-бека. За хвилю підійшов і сам бридкий купець; знущаючись над Саїдом, засунув він руку йому в кишеню й на диво присутніх із переможним виглядом витяг калитку, набиту золотом.

— Дивіться! Ось скільки потроху натягав у мене цей мерзотник! — вигукнув він, і люди міряли презирливим поглядом упійманого злодія й обурювалися:

— Такий молодий, такий гарний і вже такий зіпсований! На суд його, на суд, хай провчать його кийками по п'ятах!

Саїда потягли до наглядача варти, а слідом за ними потяглася юрба людей усякого звання і стану.

— Дивіться, це красень кликун з базару. Хлопець обікрав свого хазяїна й ушився; він украв двісті золотих! — репетувала юрба.

Наглядач варти зустрів пійманого похмурим поглядом. Саїд хотів було сказати кілька слів на своє виправдання, але суддя наказав йому замовкнути й вислухав тільки пузатого купця. Той подав як доказ калитку. Суддя запитав, чи ці гроші украдені в нього...

Калум-бек заприсягся, що це так, і хоча за допомогою кривоприсяги він і привласнив чуже золото, але красеня кликуна, якого цінував у тисячу золотих, йому не повернули, бо суддя сказав:

— За законом, який лише кілька днів тому з волі каліфа, мого повновладного володаря, став іще суворіший, кожна крадіжка, що перевищує суму в сто золотих і вчинена на базарі, карається довічним вигнанням на пустельний острів. Цей злодюжка впіймався дуже вчасно; він саме доповнить до двадцяти число таких самих молодців, як він. Завтра ми посадимо їх на баржу й повеземо в море.

Саїд був у розпачі, він благав вислухати його, дозволити йому сказати бодай слово каліфові, але ніхто не хотів і чути його. Калум-бек, який уже шкодував, що дав клятву, тепер заступався за Саїда, але суддя зупинив його.

— Ти одержав своє золото, тож угамуйся, йди собі додому й поведься чемно, коли ж ні, я візьму з тебе штраф по десять золотих за кожне слово, сказане мені всупереч.

Здивований Калум замовк, суддя подав знак, і нещасного Саїда повели.

Його кинули в похмуру сиру в'язницю, де валялися на соломі дев'ятнадцять бідолах. Вони зустріли свого товариша по недолі грубими глузуваннями і лайкою на адресу судді й каліфа. Як не жахала Саїда доля, як не лякала думка про заслання на пустельний острів, він таки знаходив розраду в тому, що вже завтра вийде із цієї клятої в'язниці. Але він дуже помилився, думаючи, що в морі буде краще. Всіх двадцятьох злочинців кинули в трюм, де не можна було стояти на весь зріст, вони пхали один одного й билися за краще місце.

Підняли якір, і Саїд гірко заплакав, коли баржа, яка везла його геть од батьківщини, захиталася на хвилях. Тільки раз на день їм давали окраєць хліба, пригорщу овочів і ковток прісної води. У трюмі стояла така темрява, що кожен раз, коли ув'язнених годували, доводилося приносити свічки. Майже через день хтось умирав, такий спертий, нездоровий дух стояв у цій морській темниці; Саїда рятувала тільки молодість і міцне здоров'я.

Два тижні були вони вже в морі, і ось одного чудового дня вітер збивав чимраз вищі хвилі, і на кораблі зчинилася страшенна біганина й метушня.

Саїд здогадався, що починається буря; він навіть був цьому радий, сподіваючись, що нарешті попрощається з життям.

Баржу дедалі сильніше гойдало на хвилях, і нарешті вона з жахливим тріском сіла на міліну. У трюм долинали ревіння вітру, з палуби долітали зойки і крики. Нарешті все затихло, але тут хтось із в'язнів помітив пробоїну, крізь яку вода вливалася в баржу. В'язні заходилися стукати в люк, але ніхто не озивався. Коли води помітно побільшало, вони налягли на люк і гуртом виламали його.

Засуджені піднялися на палубу, але там не було ні душі. Весь екіпаж урятувався на шлюпках. Багато в'язнів уже втратили надію; буря лютувала дедалі сильніше, баржа тріщала й опускалась у воду. Кілька годин провели вони ще на палубі й, знайшовши сякі-так харчі, востаннє поїли; потім зірвалася ще сильніша буря, баржу зняло зі скелі, на якій вона сиділа, і розстрошило.

Саїд ухопився за щоглу, і не відпустив її й тоді, коли баржу вже рознесло на друзки. Його жбурляло з боку в бік, але він гріб ногами й тримався на хвилях. Так плів він уже з півгодини, увесь час наражаючись на смертельну небезпеку; раптом у нього з-за пояса випала сопілочка на золотому ланцюжку, він захотів перевірити її ще раз: раптом вона видасть звук.

Однією рукою він міцніше вчепився за щоглу, другою підніс дудочку до губ, подув, і цієї миті пролунав ясний дзвінкий звук. Буря відразу затихла, хвилі вляглися, наче їх хтось полив олією. Тільки-но він зітхнув із полегкістю й вирішив оглянутися, чи не забовваніє десь земля, як щогла під ним дивним чином розбухла й ні з того ні з сього заворушилась, і, не встиг він перелякатись, як відчув, що сидить верхи не на колоді, а на величезному дельфіні; якусь мить він плів, тремтячи від страху, а тоді, переконавшись, що дельфін мчить хоч і швидко, але спокійно й упевнено, приписав свій чудесний порятунок срібній дудочці і добрій феї та голосно подякував їй за допомогу.

Мов вітер у полі, мчав хлопець по хвилях на своєму чарівному коні, і ще не встигло завечоріти, як він побачив землю й широку ріку, в яку відразу ринув дельфін. Угору проти течії плисти було важче, і, щоб не охляти, Саїд, пригадавши, як у таких випадках знаходять у старих чарівних казках якусь магічну штукенцію, дістав дудочку, голосно й весело загравав на ній і вирішив смачно поїсти. Риба миттю зупинилась, і з води виринув стіл, такий сухий, наче він тиждень стояв десь на осонні, і весь заставлений смачними наїдками. Саїд накинувся на їжу, адже поки він був під арештом, годували його мало й кепсько. Натоптавшись, він голосно подякував, стіл пірнув у воду, а Саїд поплескав дельфіна по боку, і той зараз же знову поплив угору проти течії.

Вечоріло, коли Саїд розгледів ген-ген велике місто, мінарети якого, як йому здалося, скидалися на багдадські. Думка про Багдад не надто його потішила, проте хлопець твердо вірив у добру фею й був переконаний, що вона й надалі вбереже його від підступу мерзенного Калум-бека. Осторонь, приблизно за версту від міста, біля самої річки він зауважив чудовий замиський палац, і на превеликий його подив риба попливла до цього палацу.

На даху стояло кілька ошатно вдягнених чоловіків, а на березі безліч служників, усі дивилися в його бік і плескали руками від здивування. Дельфін зупинився біля мармурових сходів, які спускалися від замиського палацу до річки, і не встиг Саїд ступити на берег, як він безвісти зник. Кілька служників із сухим одягом поквапилися вниз і від імені їхнього пана запросили Саїда піднятися. Він швидко переодягся і пішов за служниками на дах, де його зустріли троє, один із них, найвищий і найгарніший, привітно посміхаючись, звернувся до нього.

— Звідки ти, дивний незнайомцю? — спитав він. — Ти приборкуєш риб морських і правиш ними не гірше, ніж умілий вершник бойовим конем. Хто ти — чарівник чи така ж людина, як і ми?

— Пане мій, — звів голос Саїд, — останні дні мені було не з медом, та коли вам цікаво, я про все розповім.

Він почав свою розповідь і виклав трьом слухачам свої халепи з того дня, коли пішов із батьківської домівки, і до дня свого чудесного порятунку. Часто вони переривали його здивованими вигуками, захоплюючись його пригодами, коли ж він скінчив, господар палацу, який так прихильно його зустрів, сказав:

— Я вірю тобі, Саїде! Але ти говорив, що за перемогу в ратних змаганнях одержав ланцюжок і що каліф подарував тобі каблучку. Можеш ти показати нам те й інше?

— Обидва подарунки я зберігаю тут, коло серця, — сказав юнак, — я віддав би їх тобі тільки разом із життям, адже те, що я врятував каліфа від рук розбійників, я вважаю славним і прекрасним вчинком.

З цими словами він витяг з-за пазухи ланцюжок і каблучку й подав господареві будинку.

— Клянуся бородою пророка, це він, мій перстень! — вигукнув високий красень. — Великий візире, перед нами стоїть наш рятівник, обіймімо його.

Саїду здавалося, що він бачить сон, коли вони палко його обняли, але, отямившись,

він упав ниць і сказав:

— Вибач, володарю правовірних, що перед твоїм обличчям я так вільно говорив, адже ти — Гарун аль-Рашид, славний багдадський каліф.

— Атож, я — каліф і твій друг! — відказав Гарун, — і з цього дня твоя сумна доля зміниться. Ти поїдеш із мною в Багдад, залишишся в моєму почті й будеш одним із найвірніших моїх порадників, — тієї ночі ти довів, що Гарун тобі не байдужий, а я не кожного з відданих мені слуг зважився б узяти на такий іспит.

Саїд подякував каліфові; він обіцяв залишитися в нього назавжди, але попросив дозволу спершу поїхати додому, до батька, що, певно, дуже за ним сумує, і каліфові це бажання здалося законним і розумним. Незабаром вони сіли на коней і ще до заходу сонця приїхали в Багдад. Каліф наказав відвести Саїду в палаці цілу анфіладу розкішних палат і, крім того, обіцяв дати наказ, аби для нього збудували прекрасну кам'яницю.

При першій звістці про те, що сталося, до Саїда зібралися його колишні товариші по зброї — каліфів брат і син великого візира. Вони обійняли його — рятівника дорогих їм людей — і просили стати їхнім другом. Однак вони оніміли від здивування, коли він сказав: "Я вже давно ваш друг", — і з цими словами дістав ланцюжок — приз за перемогу на змаганні — та нагадав про все, що відбувалося на арені. Тоді вони бачили його засмаглим і довгобородим, і тільки, коли він розповів, як і чому змінив свій вигляд, коли на підтвердження своїх слів наказав принести свій обладунок і стявся з ними тупою зброєю, чим довів, що він і є той самий Альманзор Відважний, тільки тоді вони знову радісно обійняли його й відчули, яке це щастя — мати такого друга.

Наступного дня, коли Саїд і великий візир сиділи в палатах Гаруна, туди зайшов Месур, старший хранитель скарбниці каліфа.

— Володарю правовірних, — сказав він, — я хотів би випросити в тебе одну милість, але не знаю, як ти до цього поставишся.

— Я хочу спершу вислухати, про що ти просиш, — відказав Гарун.

— Біля брами чекає мій кривий родич, мій улюблений Калум-бек, купець, відомий усьому базару, — сказав Месур, — він не знає як посварився з людиною з Бальсори, син якої служив у Калум-бека, обікрав його й утік невідомо куди. Тепер батько вимагає від Калума свого сина, а в Калума його немає. Тому йому хотілося б, і він просить тебе про це, щоб ти учинив йому честь та з властивими тобі проникливістю й мудрістю вирішив суперечку між ним і людиною з Бальсори.

— Гаразд, я розсуджу їх, — сказав каліф. — Хай за півгодини твій шановний родич і той, на кого він скаржитися, з'являться в судові палати на засідання дивана[26].

— Це не хто інший, як твій батько, Саїде, — сказав Гарун, коли Месур, розсипаючись у подяках, залишив палати, — на щастя, я тепер усе знаю, тому судитиму, як Соломон. Ти сховаєшся за завісою біля трону й не виходь, поки я не покличу тебе, а ти, великий візире, зараз же накажи привести недбайливого й необачного суддю! Він знадобиться мені під час допиту.

Як Гарун наказав, так обидва й зробили. У Саїда затремтіло серце, коли він

побачив, як його батько, блідий і виснажений сумом, непевним кроком зайшов до судових палат, а хитра самовпевнена усмішка, з якою Калум шепотів щось на вухо своєму кривнякові, старшому хранителеві каліфової скарбниці, обурила юнака; йому так і кортіло вискочити з-за завіси й кинутися на Калума, адже саме цей негідник завдав йому найтяжчих страждань і знегод.

У палатах зібралося чимало людей, усім хотілося почути, як чинитиме суд каліф. Коли володар Багдада посів своє місце на троні, великий візир закликав усіх до тиші, запитав, хто із двох позивач і хто звертається за правосуддям до свого володаря.

Калум-бек самовпевнено виступив уперед і сказав:

— Кілька днів тому стояв я на базарі біля дверей своєї крамниці, коли оповісник, тримаючи в руці гаманця, ходив разом із цією людиною від крамниці до крамниці й вигукував: "Гаманець золота тому, хто вкаже, де Саїд із Бальсори". Цей Саїд був у мене кликуном, от я й крикнув: "Сюди, друже! Я заслужив твій гаманець!". Цей чоловік, що зараз дивиться на мене вовком, тоді підійшов до мене як друг і запитав, що мені відомо. Я відповів: "Ви, напевно, Бенезар, його батько?", — і коли він з радістю це підтвердив, я розповів, як знайшов його сина в пустелі, урятував йому життя, вигоїв його й привіз у Багдад. З радістю серця подарував він мені свій гаманець. Але послухайте, що було далі, коли я розповів цьому шибеникові, що його син служив у мене, потім зайнявся темними оборудками, обікрав мене й утік, він не повірив і от уже кілька днів чіпляється до мене, вимагає повернути йому сина й золото, але я не можу повернути ні того, ні іншого, гроші належать мені по праву за повідомлену звістку, а його дурного сина я ніяк не можу йому знайти.

Тепер заговорив Бенезар. Назвавши сина шляхетним і добродішним юнаком, сказав, що Саїд ніколи не заплямував би себе злочином. Він звертався до каліфа, просячи ретельно розслідувати справу.

— Сподіваюся, ти виконав свій обов'язок і заявив про крадіжку? — запитав Калум-бека каліф.

— Ну, само собою, — посміхнувся той. — Я відвів його до судді.

— Привести сюди суддю! — гримнув каліф. На превеликий подив, суддя, мов на помах чарівної палички, відразу став перед ним.

Каліф запитав його, чи пам'ятає він про таку судову справу, і той відповів ствердно.

— Ти допитав юнака, він зізнався у злочині? — запитав Гарун.

— Ні, він був такий упертий, що хотів повинитися тільки перед вами! — заперечив суддя.

— Але я не пригадую, щоб я його бачив, — сказав каліф.

— А навіщо? Тоді мені довелося б щодня приводити до вас ціле юрмисько всякого наброду, всі хотіли б, щоб ви їх вислухали.

— Ти ж знаєш, я прислухаюся до слів будь-кого, — заперечив Гарун, — але, мабуть, докази вражали такою переконливістю, що не варто було тягти перед мої очі юнака. У тебе, Калум, напевно, був хтось, хто сказав би, ніби вкрадені гроші належать тобі?

— Свідок? — перепитав Калум, бліднучи. — Та ні, свідків у мене не було, і ви,

володарю правовірних, самі знаєте, що всі золоті монети схожі одна на одну. Звідки ж було мені взяти свідків, що саме цієї сотні золотих бракує в мене в касі?

— А як же ти дізнався, що ці золоті належать тобі?

— Глянув на гаманець, у якому вони лежали, — відказав Калум.

— Гаманець при тобі? — і далі допитувався каліф.

— Ось він, — відповів купець, витягнув гаманця і вручив його великому візиру, щоб той подав його каліфові.

Але великий візир з удаваним подивом вигукнув:

— Клянуся бородою пророка! Так ти, шолудивий пес, кажеш, що гаманець твій? Гаманець належав мені, і я подарував його хороброму юнакові за те, що він урятував мене від страшної небезпеки.

— Ти можеш у цьому запрягтися? — запитав каліф.

— Це така ж правда, як те, що я сподіваюся потрапити до раю, — зауважив візир, — гаманець зроблений руками моєї дочки.

— Ай-ай-ай! — вигукнув Гарун. — Отож, судде, свідчення були помилковими. Чому ж ти повірив, що гаманець належить купцеві?

— Він запрягся, — відповів суддя, злякавшись.

— Так, виходить, ти кривосвідчив! — накрив мокрим рядном каліф тремтячого й зблідлого купця.

— Аллах, Аллах! — вигукнув той. — Я, звісно, нічого не хочу сказати проти великого візира, він людина гідна довіри, але ж гаманець таки мій, і негідник Саїд поцупив його. Я б заплатив тисячу туманів, тільки б Саїд був зараз тут.

— Скажи, куди ти сховав Саїда? — запитав каліф суддю. — Скажи, куди треба за ним послати, щоб він міг дати свідчення?

— Я відіслав його на пустельний острів, — відповів суддя.

— О, Саїде! Сину мій! — обливаючись слізьми, голосив нещасний батько.

— Отож він зізнався в крадіжці? — допитувався Гарун.

Суддя пополотнів, він не знав, куди діти очі, нарешті сказав:

— Якщо я не помиляюся, то так.

— Виходить, ти в цьому не впевнений? — грізно запитав каліф. — У такому разі запитаємо його самого. Виходь, Саїде, а ти, Калум-бек, коли він уже тут, негайно викладай тисячу золотих!

Калум і суддя подумали, що перед ними якийсь привид. Вони впали на коліна й заходилися благати: "Змилуйся! Змилуйся!" Бенезар, знесилений од переживань, упав в обійми віднайденого сина. Каліф з непохитною суворістю запитав:

— Судде, Саїд тут, він визнав себе винним?

— Ні, ні, — слізно волав суддя, — я вислухав тільки свідчення Калума, він-бо шановний купець.

— Хіба для того я поставив тебе суддею над усіма, щоб ти слухав тільки значних осіб? — у пориві шляхетного гніву вигукнув Гарун аль Рашид. — Я засилаю тебе на десять років на пустельний острів у відкритому морі. Там у тебе буде час подумати про

справедливість; а ти, миршавий капоснику, повертаєш до життя вмирущих не для того, щоб їх урятувати, а для того, щоб зробити їх твоїми рабами, тож, як я вже сказав, мусиш виплатити тисячу туманів, адже ти обіцяв це зробити, коли з'явиться Саїд і дасть свої свідчення.

Калум зрадив, що так легко відбувся, і вже зібрався подякувати доброму каліфові, але той ще не скінчив свою промову:

— За те, що кривосвідчив, ніби в тебе вкрали сто золотих туманів, ти одержиш сто ударів по п'ятах. А потім даю Саїдові на вибір — або забрати твою крамницю, а тебе зробити пакувальником і носієм, або ж одержати з тебе десять золотих за кожний день, що його він прослужив у тебе.

— Відпустіть негідника, каліфе! — вигукнув юнак. — Мені не треба нічого, що належить йому.

— Ні, — заперечив Гарун. — Я хочу, щоб ти отримав гідну винагороду. Я вибираю замість тебе: десять золотих за кожен день, а ти вже сам підрахуй, скільки днів тягнув у нього ярмо. А тепер заберіть цих негідників!

їх повели, а каліф пішов з Бенезаром і Саїдом в інші палати; там син розповів щасливому батькові про свій чудесний порятунок, і тільки час від часу його переривали крики Калум-бека — йому у дворі саме відраховували ті самі сто ваговитих золотих по п'ятах.

Каліф запросив Бенезара пожити в Багдаді. Той погодився й тільки ненадовго з'їздив на батьківщину за своїм чималим статком. Саїд зажив, як принц, у палаці, що його своєму рятівникові побудував вдячний каліф. Із братом каліфа й сином великого візира він був у великій дружбі, і в Багдаді з'явилася приказка: "Бути б мені таким добрим і щасливим, як Саїд, син Бенезара".